

I. celoslovenský festival
romskej kultúry
Prešov, 3.-4. augusta 1991

I. festivalo pre romaňi kultura
so ela Perješiste andro
3. - 4. augustos 1991

Zaželajme festivalu šťastnú cestu

Stáročiami, ktoré dávno odvial čas, zneli romské piesne — trúchlivé a clivé, bolavé. Piesne, hovoriace o ťažkom živote, o biede, ponížení, krivde a o neprávosti. Piesne na cestách bez konca sa miešali so šumením stromov, riek a dymom vystupujúcim z ohnísk. Ohnivé čardáše a čapaše vyjadrovali nezničiteľný temperament, ktorý dodával Romom sily na prežitie. Práve prastará kultúra Romov nás spája, určuje a determinuje náš kultúrny a sociálny rozvoj. Preto si chceme zachovať vlastnú, tradičnú kultúru, ktorá zvýrazňuje pocity vlastnej identity.

Základným cieľom Kultúrneho zväzu občanov romskej národnosti je vytvárať podmienky pre rozvoj vzdelanosti, kultúry a osobnosti každého romského občana. Bude zbierať a rozvíjať hodnoty prastarej duchovnej a materiálnej kultúry a jazyka.

Zvyšovanie sociálnej a kultúrnej úrovne Romov si nemožno predstaviť bez civilizovanej spoločenskej kultúry. Preto je potrebné pre romskú kultúru vytvoriť masovú základňu. Cieľom a cenným prínosom bude aj prešovský festival, ktorý položí základy tradičnému romskému podujatiu.

Vážení a milí občania,
vítajte na tomto festivale krásy a umenia. Táto veľkolepá udalosť a veľká kultúrna slávnosť Romov, vojde do dejín Prešova. Urobme všetko preto, aby sa do histórie tohto mesta a do vedomia všetkých nás zapísala ako udalosť dôstojná a nevšedná. Účasť zahraničných súborov, hostí a turistov na tomto podujatí potvrdia, že dni Romov v metropole Šariša sa skutočne stane dôstojnou oslavou kultúry občanov — Romov, ktorí sú rovnocennými občanmi našej demokratickej vlasti.

FESTIVALOVÝ VÝBOR

Šel a šel berša so len imar odphurdňa e balvaj o Roma giľavnas dukhade giľa, pale bokh, palo pharipen. Ola giľa ľidžalas e balvaj, the o thuv andralo jaga so labenas. Palo dukhade giľa paľis o Roma khelenas. Andro jagale kheľiben thovnas peskeri choľi hoj našči džívnas sar aver manuša, o gore.

Amaro Kulturno-jekhetaňiben, kamel kaj o Roma te sikľon, hoj teaven goďaaver sar the aver manuša. Kamel, kaj le Romen teavel lengeri kultura. Kerla thana, hej the o romane čhave, the o čhaja tesikľon peskero kheľiben, peskere giľa, peskere paramisa.

Pre forutono romano festivalos sikavaha savi hin amari romaňi kultura. Adaj sako berš amare subera khelena the giľavena. Afkes sikavaha amaro baro jekhetaniben.

Romale, čhavale,
vičhinas tumen, aven te dikhel amaro romano šukariben. Kajso šukariben našči dikhen sake ďives!

Aven pre amaro festivalo the o Roma andrale Ungriko, andrale Poľčiko, aven but manuša andrale Francia.

Le foroha džana amere čhaja o čhave, so khelena the giľavena, oleha sikavaha, hoj the amen o Roma sam ajse sar the aver manuša, hoj hin amen čačipen! Aven savore!

Kaj te aven bachtale savore Roma.

O KULTURNO JEKCHETANIBEN

AGNESA HORVÁTHOVÁ

Romské srdce

Vrav, poznáš srdce romské,
vrav, aké je?
Romské srdce nekonečne hrdé je,
Rom smiať sa i plakať bude,
slovka neprerečie,
v najtajnejšej kutici duše
bôľ ukolíše.

Romani jilo

Phen, či džanes romano jilo,
phen, savo hino
Romano jilo kovlo hino,
o Rom asala the rovela,
ňikaske nič na phenela,
andre peste
ľikerela.

PROGRAM

● **SOBOTA — 3. augusta 1991**

14.00 — Kladenie vencov k pamätníku oslobodenia na prešovskej Hlavnej ulici a sprievod súborov mestom na amfiteáter

15.30 — Vyhlásenie Memoranda romského národa

ROMSKÉ SRDCE (amfiteáter)
V programe účinkujú domáce a hosťovské folklórne súbory. Tvoria ho fragmenty z romských zvykov, tance a piesne Romov
Scenár a réžia: Lujza Lazorová v spolupráci s **Ivanom Ivančom**
Konferujú: Kveta Stražanová a Jozef Stražan

20.00 — ĽUDOVÁ VESELICA (Dom kultúry odborov)
V programe účinkujú vokálno-inštrumentálne romské skupiny

● **NEDEĽA — 4. augusta 1991**

14.00 — OHEŇ V ROMSKEJ DUŠI (gala-koncert na amfiteátri)
V programe účinkujú hosťovské a zahraničné súbory
Scenár a réžia: Ivan Ivančo, spolupráca a choreografia **Lujza Lazorová**
Konferujú: Kveta Stražanová a Jozef Stražan

Pred začiatkom programu Romské srdce a Oheň v romskej duši na amfiteátri vystupujú vokálno-inštrumentálne romské skupiny (Klauni — Koro z Pavloviec a ďalšie).

AGNESA HORVÁTHOVÁ

Romské husle

Kto pozná husle
a počúva ich, plače,
pre Roma sú husle všetkým.
Vyhrávajú mu keď sa spod matkinho
srdca na svet prediera,
keď sa žení,
keď umiera.

Romaňi lavuta

Ko džanel lavuta a šunela la,
rovela,
bo lavuta perdal o Roma
hiňi savoro.
E lavuta Romeske bašavel
kona merel.

ELENA LACKOVÁ

Keď do tmy znel jej hlas

(Balada)

Pod lesom oheň dohára,
tíško spieva dievčina mladá,
spevom v hrudi hlad zaháňa,
jej čierne oči, to krása ohňa.

Keď som ju videl pri ohni stáť,
aký krásny mala čierny vlas,
a keď som počul jej hlas,
chcel som iba pre ňu hrať.

Ako spievala a tancovala,
piesne do noci vplietala,
melódie krásne i boľavé,
v srdci mi zapaľovali plameň.

Oheň už dávno zhasol a všetci išli spať,
iba ona a ja . . . Veštila mi z dlane,
že iba s ňou nájdem voľnosť a šťastie,
keď odhodím zo srdca ľudské reťaze.

Ránom sme išli v neznámy kraj,
a večer, keď oheň opäť vzplál,
v ohni horúcej lásky som usínal,
keď do tmy znel jej hlas.

Keď vojna zachvátila zem,
aj pre ňu prišiel zlý deň,
keď za ostnatý drôt viezol ju vlak,
životmi platili Rómovia daň.

Na pozdrav mávala mi jej dlaň,
slzami mala zaliatu tvár,
jej pery šepkali: andre da taboris,
a ja som chcel len pre ňu hrať . . .

Dospievala a dotancovala.
Ja darmo čakal som jej návrat,
plynová komora, koniec nášho šťastia,
len nocou stále spieva jej hlas.

JÁN HORVÁTH

Romstvo

Počúvajte ma, otcovia,
počúvajte ma šuhaji a devy,
chráňte si obraz duše,
chráňte si svoj život romský.
Nehanbite sa za chuť a vôňu svojej mysle,
nehanbite sa za prázdnu hrsť chudoby.
Čuj, priateľu,
nie si sám na tomto svete.
Brat môj biely
nehľaď na moju kožu,
pohlaď moje srdce,
nie je čierne, nie je biele.
Dobré? Nedobré?
Ako tvoje!

Romipen

Šunen man, Romale,
šunen man, čhavale,
ľikeren tumenge tumaro
romipen,
ľikeren tumenge tumaro
romipen,
ľikeren šukar romano dživipen.
Na kampel pes te ladžal
vaš peskero romipen,
na kampel pes te ladžal
vaš peskero čoripen!
Šun ake, more,
na sal korkoro pre ada svetos!
Phraleja parneja,
ma dikh pre amari morči,
dikh pre amaro jilo!
Lačho? Nalačho?
Sar Tumaro!

Romovia vo svete

My, Romovia, sme roztrúsení po celom svete. Podľa najnovších údajov je nás asi 40 miliónov. Ako žijú v jednotlivých štátoch a aké sú ich hnutia? Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá. V niektorých štátoch je ich vývoj v porovnaní s našim podstatne ďalej, inde sú na začiatku boja za rovnoprávnosť a dôstojný život.

V Juhoslávii si vybojovali právo na svoj jazyk. Majú svoj vysielací čas v televízii a v rozhlase. Vydávajú svoju literatúru, noviny a časopisy v romštine.

V Maďarsku majú dve politické strany. Ich vlastné konzervatórium vychováva špičkových muzikantov svetového mena.

V Sovietskom zväze majú Romovia od roku 1932 svoje divadlo — dosiaľ jediné profesionálne vo svete. Jeho herci sú svetoznámi.

V Španielsku majú Romovia svojich zástupcov v parlamente. Tí dôsledne obhajujú záujmy svojich voličov — Romov.

V Poľsku si Romovia vytvorili svoje múzeum, ktoré uchováva kultúru a tradície nielen Romov-Poliakov, ale aj Romov z iných európskych štátov.

V Nemecku Romov nazývajú Sinthi. Sú združení okolo svojich novín Romani Rosa a ich sídlom je Heidelberg.

Vo svete majú Romovia aj medzinárodné organizácie. Vo Švajčiarsku sídli Svetová únia Romov, ktorá združuje predstaviteľov z rôznych štátov Európy, Ameriky a Austrálie. Romovia sú zastúpení aj v OSN a aktívne sa podieľajú na činnosti v prospech všetkých Romov.

My, Romovia, nie sme osamotení, máme morálnu podporu od našej pravlasti — Indie. Veľkou priateľkou Romov bola ministerská predsedníčka Indira Gándiová a jej syn Radži.

Dnes záleží na nás, či my, Romovia Českej a Slovenskej republík, zaujmeme čestné, dôstojné miesto v rodine Romov celého sveta.

ELENA LACKOVÁ

Vtáčik korálik maľovaný

Vtáčik koralik maľovaný,
vzlietni ku mne, pošepkám ti čosi,
zanes moje srdce mamke,
nech to v mäkkej dlani nosí.

Zanes pozdrav — kvet lásky,
mesiacu i hviedam noci,
by ju pohladili po vrúcnej tvári,
svietili očiam čiernym, ligotavým.

Zaspievaj peknú pieseň romskú,
mojej milej mamke pri ušku,
poďakuje za lásku, za ľúbosť veľkú,
za mozoľnaté dlane, za ohnivú nehu.

Za ústa, čo ma bozkami krmili,
za náruč, za túžby žiť v mieri,
za prvé krôčky kované v ohni lásky,
za úsmev, s ktorým ma vodila do školy.

Poteš bojazlivé romské oči,
nech prvé písmenká, čo píšu moje prsty,
spievajú o mamke, vtáčik maľovaný,
ospievaj náš život krásny.

Romské príslovia

Vietor a šťastie sú bratia
Môžeš si prefarbiť vlasy, ale srdce neprefarbíš
Nepľuj do vlastného hrnca
Rob čo chceš, ale gadža zo seba neurobíš
Tam kde sú Romovia — počuť spev
Rom bude hrať, pokiaľ žiť bude
Gadžovi hrajú za peniaze, Romovi za srdce
Dobrá je pieseň, pri ktorej sa môžeš vyplakať
Hudobník prebúdza v človeku človeka
I rómskym muzikantom hrávajú muzikanti v žalúdku
Keď máš v srdci ťažobu — zaspievaj si
Skôr spevom zaženieš slzy ako plačom
Bohatstvo s peniazmi, chudoba s piesňami — preto si Romovia toľko spievajú
V piesni môžeš povedať, čo ti srdce ťaží
Hladnému sa ľahšie zomiera ako bohatému
Kto veľa je, ten nikdy nie je sýty
Kto má rád iba seba, nevie čo je šťastie
Aj krivý strom tieň dáva
V jazyku nie sú kosti — môžeš hovoriť, čo chceš
Suchý list nešumí, keď vietor nefúka
Nepozeraj na farbu pleti, ale na srdce
Nech každý vták si svojú pieseň spieva
Kto spácha trest, nech trest čaká
Kto veľa hovorí — málo vie
Najlepším priateľom človeka je život

Z romských piesní

Z pod kameňa voda tečie,
z môjho srdca pieseň sa leje,
kto počuje jej slovo,
pozná srdce Romovo.
V lese je čierna tma,
v mojom srdci tesknota,
zapálim si oheň malý,
ten čiernu noc spáli.
Pieseň zaspievam si,
to môj žiaľ uhasí,
pod lesom zeleným,
úsmev mi tvár rozžiari.

Romani čhib

Bar barestar pani čuľal,
andralo jilo e džiľi džal,
ko šunela lakere lava,
romano jilo pridžarela.
Anro veš kaľi rat,
andre miro jilo dar,
labarev cikni jak,
e jak labarela e rat.
Džiľori džiľavav mange,
oj miri duk phagela,
telo baro zeleno veš,
miro muj the o jilo asala!

Vydal Kultúrny zväz občanov romskej národnosti Slovenska
Redakčná a grafická úprava Miroslava Fabianová
Fotografie z osobného archívu Eleny Lackovej
Tlač: Tlačiareň FK Veľký Šariš — 353-91